

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “ปัญหาการใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ของประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่” เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากร คือ ประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จำนวน 200 คน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีส่วนในการรู้เห็น ได้รับผลกระทบ ทั้งราชการและเอกชน จำนวน 12 คน ได้แก่ นักวิชาการ 2 คน นักธุรกิจ 2 คน นักการเมืองท้องถิ่น 2 คน นักศึกษา 2 คน สื่อมวลชนท้องถิ่น 2 คน และผู้ปฏิบัติงานองค์กรพัฒนาเอกชน 2 คน

การศึกษาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 และเพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 โดยผู้ศึกษาได้ตั้งสมมติฐานการศึกษาไว้ว่า ปัญหาสำคัญของการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 คือ ความไม่รู้ความไม่เข้าใจในวิธีการและช่องทางการใช้สิทธิ จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ข้อมูลจากการสอบถามประชาชน

1) ข้อมูลส่วนบุคคล

กลุ่มตัวอย่างประชาชนอำเภอเมืองเชียงใหม่ จำนวน 200 ที่ตอบแบบสอบถาม พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 53.5 และเพศชาย จำนวน 93 คน คิดเป็น ร้อยละ 46.5 มีอายุระหว่าง 18 – 25 ปี จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 47.5 มีสถานภาพโสด จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 60.5 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 87.5 ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 และมีรายได้ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 31.5

2) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 พบว่า ส่วนใหญ่ประชาชนยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ไม่มากนัก โดยเฉพาะในด้านข้อมูลข่าวสารของราชการที่ต้องเปิดเผยเป็นหลัก แนวคิด “รัฐรู้อะไร ประชาชนรู้อย่างนั้น” ของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ กระบวนการ ขั้นตอน การขอรับบริการข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ การใช้ดุลยพินิจให้เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ การเขียนคำขอข้อมูลข่าวสารของราชการ และสิทธิของประชาชนตาม พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ

3) การรับรู้ถึงสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540

การรับรู้ถึงสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีการรับรู้ถึงสิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ ร้อยละ 73.0 กล่าวคือ รับรู้ถึงการให้บริการข้อมูลข่าวสารของรัฐต้องเป็นไปในลักษณะใดรับรู้ถึง พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ ส่งผลให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองในด้านต่างๆ รับรู้ถึงข้อมูลของราชการที่เปิดเผยได้เป็นการทั่วไป เช่น สัญญา สัมปทานการจัดซื้อจัดจ้าง ค้นได้จากสถานที่ที่หน่วยงานจัดให้ตรวจดู รับรู้ถึงข้อมูลที่เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจใช้ดุลยพินิจให้ไม่ต้องเปิดเผยได้แก่ ประวัติส่วนบุคคล และรับรู้ถึงสิทธิในการขอลูข้อมูลข่าวสารทุกอย่างของทางราชการ

4) สภาพปัญหาและอุปสรรคในการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540

สภาพปัญหาและอุปสรรคในการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.21 กล่าวคือ ประชาชนเห็นว่า การให้ข้อมูลแก่สื่อมวลชนเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังอย่างมาก กระบวนการใช้สิทธิ เช่น ทำ คำ ขอ ทำ หนังสือร้องเรียนหรืออุทธรณ์ เป็นกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน การไปใช้สิทธิในการตรวจดูข้อมูลข่าวสารของราชการอาจถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐมองว่าเป็นคนหัวหมอ อาจถูกเพ่งเล็งหรือถูกกีดกันแก่งัดในเรื่องต่างๆ ได้ ประชาชนยังขาดความเข้าใจในรายละเอียดของ พ.ร.บ. ข้อมูลฯ การขอเรียกดูเอกสารจากราชการและหน่วยงานของรัฐมีความล่าช้า ภาครัฐให้ข้อมูลไม่เป็นจริง เป็นต้น

5) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540

จากการสอบถามประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ดังนี้

ควรส่งเสริมความรู้ให้กับประชาชนในเรื่องกฎหมาย ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง ควรจะเปิดเผย ข้อมูลให้แก่ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึง ถูกต้อง เช่น ประกาศ หรือแถลงการณ์ เป็นต้น จัดให้มี เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ในด้านการเผยแพร่ข้อมูล หรืออำนวยความสะดวกในด้านการให้ข้อมูล ข่าวสารแก่ประชาชน และให้บริการประชาชนที่เป็นธรรม ให้บริการด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือและให้บริการประชาชนอย่างเต็มที่ นอกจากนี้รัฐควรจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนนอกเหนือจากการรับรู้ทางสื่อดังกล่าวข้างต้น เช่น จัดการอบรม การสัมมนา การประชุม และ/หรือการอภิปราย ทั้งนี้เพื่อเป็นการณรงค์ให้ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540 ได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งควรเน้นตั้งแต่เนื้อหาไปจนถึงผลบังคับใช้ของกฎหมาย

5.1.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลต่าง ๆ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้สัมผัสกรณี และผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อปัญหาการใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของ ราชการ พ.ศ. 2540 ของประชาชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ผลการสัมภาษณ์สรุปได้ดังนี้

ข้อ 1 กฎหมายฉบับนี้ใช้มาแล้วสิบปี ท่านเห็นว่าประชาชนตื่นตัวแค่ไหน

ผู้ให้สัมภาษณ์ เห็นว่า ประชาชนไม่ตื่นตัวเลย เพราะยังนิ่งเฉย ไม่เห็นความสำคัญในการ เข้าไปตรวจสอบ ขอข้อมูลต่างๆ จากหน่วยงานราชการ ขณะที่กลุ่มนักวิชาการ และนักการเมือง ท้องถิ่น มีความคิดเห็นว่า ตั้งแต่มีการกฎหมายฉบับนี้มาใช้ กลุ่มองค์กร และประชาชนตื่นตัวมาก ขึ้น เพราะว่ากฎหมายเรื่องข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น มีการประชาสัมพันธ์ การสัมมนาชี้แจง ประชาชนให้ประชาชนรับทราบ

ข้อ 2 ท่านคิดว่าประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าใจกฎหมายนี้ดีแล้วหรือยัง

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า มีประชาชนที่เข้าใจและรู้เพียงบางกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการหรือการกระทำของภาครัฐ สำหรับ เจ้าหน้าที่รัฐและเข้าใจในกฎหมายฉบับนี้เป็นอย่างดี เพราะเป็นหน้าที่และการให้บริการของ หน่วยงานที่ต้องจัดให้บริการแก่ประชาชน แต่ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ยังขาดจิตสำนึกที่ดีในการ ให้บริการแก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ และปิดบังข้อมูลที่ต้องการ เป็นต้น

ข้อ 3 สิบปีที่ผ่านมา ท่านเห็นอุปสรรคและปัญหากฎหมายฉบับนี้อย่างไรบ้าง

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า ภาครัฐยังไม่มีการณรงค์ให้ประชาชนรับรู้ถึงสิทธิตาม พรบ.ข้อมูลฯว่าอะไรคือข้อมูลที่เปิดเผย และอะไรคือข้อมูลที่ปกปิด กฎหมายฉบับนี้มีกลไกที่ ซับซ้อนเกินไป เข้าใจยาก มุ่งหมายที่จะปกป้องรัฐมากกว่าประชาชน และรัฐกลัวการตรวจสอบจาก ประชาชนจึงปกปิดข้อมูลที่ต้องการ และเจ้าหน้าที่รัฐยังไม่มีความเข้าใจไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลที่

ถูกต้อง เป็นจริง อีกทั้งประชาชนผู้ให้บริการไม่เข้าใจในขั้นตอนการใช้กฎหมายตีพอ รู้อย่างเดียวว่าตัวเองมีสิทธิจะขอข้อมูลได้เท่านั้น

ข้อ 4 ท่านคิดว่า พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ ป้องกันการทุจริตได้จริงหรือไม่ อย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ ไม่สามารถป้องกันการทุจริตได้ เพราะเป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารในเชิงรูปแบบเท่านั้น ครอบคลุมที่ไม่ได้จัดการศึกษาให้ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ให้ทุกส่วนให้ตื่นตัวมาตรวจสอบ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ

ข้อ 5 ท่านคิดว่า พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ เกี่ยวโยงกับสิทธิมนุษยชนอย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า เป็นสิทธิโดยตรงที่ประชาชนควรได้รับรู้ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของภาครัฐ

ข้อ 6 ท่านคิดว่า พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ มีประโยชน์ต่อประชาชนอย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ทำให้สิทธิของประชาชนได้รับการคุ้มครองมากขึ้นจากการกระทำของภาครัฐ ประชาชนสามารถตอบโต้ หรือตรวจสอบการกระทำที่ผิดต่อกฎหมายของภาครัฐได้ อีกทั้งเป็นการพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้เจริญก้าวหน้าขึ้น โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนที่สามารถจะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นข้อมูลข่าวสารของทางราชการ หรืออยู่ในครอบครองของราชการ ได้สะดวกดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งแต่เดิมข้อมูลข่าวสารของราชการเป็นเรื่องยากที่ประชาชนจะเข้าถึง

ข้อ 7 ท่านคิดว่า การที่ประชาชนไม่เข้าใจถึงสิทธิและหลักเกณฑ์การใช้สิทธิตามกฎหมายมีปัญหาอย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า พระราชบัญญัติฉบับนี้ ถ้าประชาชนอยากรู้ว่า มีที่ไปที่ไปอย่างไรก็เข้าสามารถเข้าไปขอข้อมูลข่าวสารว่า ทำไมต้องมีกฎหมายฉบับนี้ ถ้าประชาชนเกิดความนิ่งเฉย อาจมีผลกระทบต่อประชาชนเอง คือ ไม่สามารถที่จะเรียกร้องความต้องการ หรือสิทธิที่ตนเองพึงมีหรือพึงได้รับจากภาครัฐได้ และการที่ประชาชนไม่เข้าใจถึงสิทธิและหลักเกณฑ์การใช้สิทธิตามกฎหมายมีปัญหา คือ ทำให้ประชาชนสูญเสียสิทธิของตนเองที่พึงมี และอาจทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่ผิดพลาดจากภาครัฐได้ อาจถูกภาครัฐหลอกลวง โดยการให้ข้อมูลที่ผิดพลาดได้ และทำให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณะที่ไม่มีคุณภาพ

ข้อ 8 ทราบมาว่าการใช้สิทธิตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น ผู้ใช้สิทธิส่วนใหญ่เป็นข้าราชการถูกต้องหรือไม่

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่ถูกต้อง การใช้สิทธิตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น เป็นสิทธิของประชาชนทุกคน โดยทั่วไปประชาชนมีสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารของ

ราชการได้ทุกคนไม่มีการยกเว้นใครคนใดคนหนึ่ง ขณะที่กลุ่มเอ็นจีโอ และนักวิชาการ มีความคิดเห็นที่แตกต่างคือ การใช้สิทธิตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการนั้นผู้ใช้สิทธิส่วนใหญ่เป็นข้าราชการถูกต้อง เพราะตัวข้าราชการเองเป็นผู้เก็บข้อมูลข่าวสาร ย่อมที่จะรับรู้ถึงข้อมูล ข่าวสารที่อยู่ในหน่วยงานของตนเองเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่า พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ เป็นสิทธิของประชาชนองค์กรภาคประชาชน สื่อมวลชน เอกชน หน่วยงานราชการ และประชาชน แต่เมื่อเปรียบเทียบแล้วจะเห็นได้ว่า กลุ่มข้าราชการ เป็นกลุ่มที่มีการใช้สิทธิตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารของราชการมากที่สุด

ข้อ 9 พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ ที่ออกมา ประชาชนไม่ค่อยมีความรู้ร่วมด้วย จะทำอย่างไร ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า ควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนมากขึ้น โดยการประชุม แจกเอกสาร และจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง

ข้อ 10 ระยะเวลา 10 ปีของการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ ท่านเห็นว่ามีการพัฒนาการอย่างไรบ้าง

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า ระยะเวลาที่ผ่านมา พ.ร.บ. นี้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประชาชนเริ่มรู้มากขึ้น และประชาชนเริ่มรู้ว่าต้องมีส่วนร่วมในการดูแลบ้าน ชุมชนของตนเอง การทำงานของหน่วยงานราชการบางแห่งเกิดความโปร่งใสมากขึ้น เช่น การประกวดราคาของหน่วยงานราชการ ท้องถิ่น และส่วนกลาง เพราะกลัวการตรวจสอบจากภาคประชาชน อีกทั้งภาคประชาชนประชาชนมาใช้สิทธิมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการบริหารของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาก

ข้อ 11 ในสถานภาพปัจจุบันที่ท่านดำรงอยู่ในช่วงสิบปีที่ผ่านมาท่านได้ใช้ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ ให้เป็นประโยชน์อย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็นว่า ได้ใช้ประโยชน์จาก พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ ในด้านการขอตรวจดูสำนวนสอบสวนพนักงานสอบสวน การขอมูลภาครัฐมาประกอบการศึกษา การทำงาน การศึกษา การทำสัมปทาน การจัดซื้อจัดจ้าง และการทำสัญญาจ้าง ซึ่อกับหน่วยงานราชการ และการทำข่าวสาร ในการเผยแพร่ข้อมูลให้แก่ประชาชนได้รับทราบ เป็นต้น

ข้อ 12 ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว พ.ร.บ.ข้อมูลฯ นี้อย่างไร

ผู้ให้สัมภาษณ์เสนอแนะว่า ข้อมูลบางส่วนที่ลับจริง ๆ ไม่จำเป็นต้องเปิดเผย บางอย่างไม่ต้องประกาศออกมาเสมอไป เพราะบางเรื่องคนก็ไม่อยากจะรู้ ทำให้เสียเวลา เปลืองค่าใช้จ่าย ข้อมูลใดที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนเกี่ยวข้องกับส่วนรวม เกี่ยวกับสาธารณะประโยชน์ควรจะเปิดเผยอย่างทั่วถึง เช่น การประชุม การสัมมนา การทำประชาพิจารณ์ เป็นต้น

และการที่ภาครัฐจะมีโครงการต่าง ๆ ที่จะต้องใช้งบประมาณแผ่นดิน ประชาชนควรจะมีส่วนรับรู้ มีการเปิดเผยข้อมูลโดยที่ประชาชนไม่ต้องร้องขอ ต้องร้องเรียน และต้องอุทธรณ์

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 เป็นกฎหมายที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อระบบราชการไทย ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งกำหนดให้ "หน่วยงานของรัฐ" มีหน้าที่ "เปิดเผย" ข้อมูลข่าวสารต่อประชาชน ข้าราชการจึงต้องปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ และโปร่งใสมากขึ้น เพราะเอกสารต่างๆ อาจถูกตรวจสอบได้ตลอดเวลา

พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 เริ่มใช้บังคับเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2540 เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ว่าเป็นกฎหมายที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อประชาชน และส่งผลให้สะท้อนอย่างมากในกระบวนการพัฒนาธรรมาภิบาล ในฐานะกลไกขับเคลื่อนการบริหารราชการแผ่นดินให้โปร่งใสมากขึ้น

หลักการสำคัญของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสาร คือ การรับรองสิทธิของประชาชนในการรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ โดยกฎหมายฉบับนี้เป็นหลักประกันว่า ข้อมูลข่าวสารของราชการ เป็นสิ่งซึ่งสามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้ โดยมีข้อยกเว้นเฉพาะบางกรณีเท่านั้น และถึงแม้หน่วยงานของรัฐ จะมีคำสั่งไม่ให้เปิดเผยข้อมูลบางเรื่อง ประชาชนก็ยังมีสิทธิที่จะอุทธรณ์ เพื่อให้มีการทบทวนคำสั่งได้

พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารรับรองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในครอบครองของหน่วยงานของรัฐ ซึ่งได้แก่ สิทธิในการรับรู้ สิทธิในการตรวจสอบ สิทธิในการขอสำเนา สิทธิในการที่จะได้รับคำแนะนำ สิทธิในการร้องเรียน สิทธิในการอุทธรณ์ สิทธิในการขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคล และสิทธิในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์

ความสำคัญอีกประการก็คือ การรับรองสิทธิของประชาชนที่จะได้รับรู้ข้อมูลราชการ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสีย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับเรื่องนั้นๆ

กฎหมายกำหนดให้หน่วยงานของรัฐ ซึ่งได้แก่ ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานของรัฐในรูปแบบต่างๆ มีหน้าที่ที่ต้องให้บริการข้อมูลข่าวสารในครอบครองแก่สาธารณะ โดยมีวิธีการ "เปิดเผย" ข้อมูล 3 วิธี คือ การนำข้อมูลลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา การจัดข้อมูลไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจสอบ และการจัดหาข้อมูลให้ประชาชนเป็นการเฉพาะราย ประชาชนจึงสามารถใช้สิทธิเพื่อรับรู้ข้อมูลราชการได้ โดยการอ่านราชกิจจานุเบกษา โดยการขอตรวจสอบข้อมูล ตามที่หน่วยงานจัดไว้ และโดยการไปขอข้อมูลที่ต้องการจากหน่วยงานที่ครอบครองข้อมูลเรื่องนั้นๆ

กฎหมายข้อมูลข่าวสารกำหนดให้หน่วยงานของรัฐจัดข้อมูลบางประเภทเอาไว้ให้ประชาชนตรวจดู เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน โครงการ งบประมาณ ผลการพิจารณาหรือ คำวินิจฉัยที่มีผลต่อประชาชน และข้อมูลที่ประชาชนให้ความสนใจค่อนข้างมาก คือ ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งได้มีการกำหนดให้ประกาศประกวดราคาและประกาศสอบราคา เป็นข้อมูลที่ต้องจัดเตรียมเอาไว้ให้ตรวจดูได้ตลอดเวลา และต่อมา ได้กำหนดเพิ่มเติมให้จัดทำสรุปการจัดซื้อจัดจ้างเอาไว้เป็นประจำทุกเดือน รวมทั้งให้นำข้อมูลดังกล่าวไปเผยแพร่ทางเวปไซด์ด้วย

เนื่องจากหน่วยงานของรัฐหลายแห่ง ยังคงไม่ได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องครบถ้วนตามที่กฎหมายบัญญัติ จึงได้มีความพยายามที่จะผลักดัน และกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐ มีการปฏิบัติตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารอย่างเคร่งครัดยิ่งขึ้นตลอดมา ไม่ว่าจะโดยกระบวนการสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจ แก่หน่วยงานของรัฐ เพื่อให้มีการพัฒนาระบบบริการข้อมูลแก่ประชาชน โดยเน้นการจัดบริการข้อมูลเอาไว้ ณ ที่ทำการของหน่วยงานรัฐทุกแห่ง ให้มีข้อมูลพื้นฐานพร้อมให้ประชาชนเข้ามาศึกษาค้นคว้าได้

นอกจากนี้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารนั้นครอบคลุมหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นด้วย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดประชาชนอย่างมาก รวมทั้งเป็นจุดที่จะสามารถให้บริการข้อมูลข่าวสารราชการแก่ประชาชนได้โดยสะดวก แต่ขณะเดียวกันยังพบว่า มีหน่วยงานส่วนท้องถิ่นจำนวนมากที่ยังมีการปฏิบัติตามกฎหมายข้อมูลข่าวสารไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่มีความโปร่งใส ประชาชนไม่สามารถตรวจสอบได้ ดังจะเห็นได้จากข่าวต่าง ๆ ที่พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการทุจริตโครงการต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิ การจัดซื้อจัดจ้าง เป็นต้น

แต่จนถึงวันนี้ ในการใช้สิทธิตามกฎหมายของประชาชนจะเป็นเรื่องยุ่งยาก และบางครั้งข้อมูลข่าวสารที่ได้ก็อาจมีการล่าช้าจนไม่เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้ขอเอง จนทำให้ประชาชนบางส่วนไม่คิดจะใช้สิทธิตามกฎหมายฉบับนี้ โดยกลับไปใช้ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ ซึ่งมีอยู่เดิม ขอข้อมูลข่าวสารเป็นการส่วนตัว หรือแม้กระทั่งให้สินบนกับเจ้าหน้าที่เพื่ออำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากปัญหาโครงสร้างทางสังคมไทยอ่อนแอ อำนาจรัฐที่อ่อนลในอำนาจเอง และวัฒนธรรมทางการเมืองที่อ่อนแอ

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ถือเป็นกลไกสำคัญอันหนึ่งของประชาชน ในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะการขอให้หน่วยงานของรัฐเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ อย่างไรก็ตาม แม้การขอให้หน่วยงานของรัฐเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร จะมีวัตถุประสงค์ที่จะปกป้องสิทธิส่วนตัวของตนเองก็ตาม แต่ผลที่ตามมา ย่อมทำให้หน่วยงานดังกล่าวทำงานอย่างโปร่งใส และมีผลกระทบที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่นเดียวกัน เมื่อหน่วยงานของรัฐปฏิบัติราชการอย่างโปร่งใส ใช้ดุลยพินิจอย่างมีเหตุผล เสมอ

ภาค ไม่เลือกปฏิบัติ พร้อมทั้งจะถูกตรวจสอบได้ การปฏิรูประบบราชการก็เกิดขึ้นประชาชนย่อมจะได้รับบริการที่ดีในที่สุด

นอกจากนี้ข้อมูลการสัมภาษณ์ และจากแบบสอบถาม พบว่า ประชาชนยังขาดความสนใจและไม่ตื่นตัวในการออกมาใช้สิทธิตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสาร ถือว่าออกมาใช้สิทธิในระดับน้อย ทั้งนี้เพราะประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ยังมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการยังไม่มีความต่อเนื่อง ขณะเดียวกันมีประชาชนที่เข้าใจและรู้เพียงบางกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการหรือการกระทำของภาครัฐ แต่สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้วมีความรับรู้และเข้าใจในกฎหมายฉบับนี้เป็นอย่างดี เพราะเป็นหน้าที่และการให้บริการของหน่วยงานที่ต้องจัดให้บริการแก่ประชาชน แต่ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ยังขาดจิตสำนึกที่ดีในการให้บริการแก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ และปิดบังข้อมูลที่ต้องการ เช่นเดียวกับการศึกษาของ ศุภกฤษณ์ เอี่ยมโสภาสคิษฐ์ และคณะ (2544) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ความเข้าใจของประชาชนในสิทธิที่จะได้รู้ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช 2540 อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น และยังไม่เข้าใจในกระบวนการ ขั้นตอนการขอรับบริการข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ และประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิและวิธีปฏิบัติตามกฎหมาย และการศึกษาของ สุจิน บุตรดีสุวรรณ (2545) ศึกษาเรื่อง “การรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 ของประชาชนจังหวัดมหาสารคาม” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ ขณะเดียวกันประชาชนก็ไม่เคยขอให้หน่วยงานของรัฐเปิดเผยข้อมูล อีกทั้งประชาชนเห็นว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารฯ มีปัญหาในด้านมีขั้นตอนมาก ค่าใช้จ่ายเจ้าหน้าที่ไม่ให้ความร่วมมือ และประชาชนไม่ทราบว่าต้องดำเนินการอะไรบ้าง และสถานที่ติดต่อรับข้อมูลข่าวสารอยู่ที่ไหน เป็นต้น

สำหรับปัญหาและอุปสรรคจากการนำกฎหมายฉบับนี้มาปฏิบัติ พบว่า กฎหมายฉบับนี้มีกลไกที่ซับซ้อนเกินไป เข้าใจยาก มุ่งหมายที่จะปกป้องรัฐมากกว่าประชาชน และรัฐกลัวการตรวจสอบจากประชาชนจึงปกปิดข้อมูลที่ต้องการ และเจ้าหน้าที่รัฐยังไม่มีความเข้าใจไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลที่ต้องการ และเห็นว่า พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ ไม่สามารถป้องกันการทุจริตได้ เพราะเป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารในเชิงรูปแบบเท่านั้น トラบใดที่ไม่ได้จัดการศึกษาให้ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ให้ทุกคนให้ตื่นตัวมาตรวจสอบ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อย่างเพียงพอ

อีกทั้งพฤติกรรมคอร์รัปชัน เป็นพฤติกรรมที่กลายเป็นค่านิยมของชนชั้นข้าราชการไทยไปแล้ว มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันและกันมาโดยตลอด หากที่จะกำจัดให้หมดไปจากสังคมได้ ทั้งที่เจ้าหน้าที่รัฐคือผู้ดูแล หรือผู้รักษากฎหมายแท้ๆ กลับเป็นผู้กระทำความผิดเสียเอง เช่นเดียวกับการศึกษาของ สมพรรัตน์ ศรีสันติสุข (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารราชการของนักข่าว สถานีวิทยุโทรทัศน์ระบบเปิด เปรียบเทียบก่อนและหลังการประกาศใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540” ผลของการศึกษาพบว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารราชการของนักข่าวสถานีวิทยุโทรทัศน์ ภายหลังจากการประกาศใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540 พบปัญหาและอุปสรรคในด้าน ไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการเท่าที่ควร เนื่องจากเจ้าหน้าที่ราชการไม่แน่ใจว่า สามารถเปิดเผยข้อมูลได้มากน้อยเพียงใด

5.3 การพิสูจน์สมมติฐาน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า “ปัญหาสำคัญของการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 คือ ความไม่รู้ความไม่เข้าใจในวิธีการและช่องทางการใช้สิทธิ” จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พบว่า ในส่วนของประชาชนเห็นว่ายังขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอน และกระบวนการขอรับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ อีกทั้งยังไม่รู้ว่าสิทธิของตนเองมีอะไรบ้าง และจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่ประกอบด้วย นักวิชาการ นักศึกษา นักการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจ เเอ็นจีโอ และสื่อมวลชน มีความคิดเห็นว่า ประชาชนผู้ใช้บริการไม่เข้าใจในขั้นตอนการใช้กฎหมายตีพอรู้อย่างเดียวว่าตัวเองมีสิทธิจะขอข้อมูลได้เท่านั้น อีกทั้งมองว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเองที่ต้องเข้าไปตรวจสอบหรือดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานราชการ และประชาชนยังมองว่าไม่มีผลกระทบหรือผลประโยชน์อะไรต่อตัวเอง จึงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว และขอรับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ

ดังนั้นจากสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า “ปัญหาสำคัญของการใช้สิทธิของประชาชนตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 คือ ความไม่รู้ความไม่เข้าใจในวิธีการและช่องทางการใช้สิทธิ” จึงได้รับการยอมรับ

5.4 ข้อเสนอแนะ

ถือได้ว่า พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารฯ สามารถตอบสนองการพัฒนาทางการเมือง การบริหารงานราชการอย่างมาก ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และสามารถแสดงความคิดเห็น ความต้องการ หรือเสนอแนะต่อการดำเนินการของรัฐบาล หน่วยงานราชการได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะทำให้การทำงานของรัฐเป็นไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้

ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้การนำกฎหมายฉบับดังกล่าวมาปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่แท้จริงต่อประชาชน ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

เชิงนโยบาย

1. ฝ่ายนิติบัญญัติ จะต้องออกกฎหมายให้มีบทลงโทษทางอาญาที่หนักขึ้น หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารเมื่อประชาชนไปขอใช้สิทธิขอข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้เจ้าหน้าที่เกรงกลัวถ้าหากไม่ปฏิบัติตามจะมีโทษทางอาญา
2. เมื่อฝ่ายนิติบัญญัติได้ออกกฎหมายต่าง ๆ ออกมาแล้ว คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ (กขร.) ก็ต้องนำมาบังคับใช้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยลดขั้นตอนต่าง ๆ ที่ซับซ้อนลง เพื่อความสะดวกในการมาขอรับบริการของประชาชน
3. หน่วยงานของรัฐจะต้องเร่งปรับวิธีคิด วิธีปฏิบัติงาน โดยนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ คือ หลักประกันประสิทธิภาพประสิทธิผล และความโปร่งใส ตรวจสอบได้ในการทำงานและของเจ้าหน้าที่ จนเกิดความรู้สึกเห็นพ้องหรือรู้สึกร่วมกันว่าองค์กรของตนยึดมั่นเรื่องความโปร่งใส ความมีประสิทธิภาพ และสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลาเป็นหลักในการปฏิบัติงานจริง
4. ควรมีกระบวนการประเมินผลในทุกระดับ ทั้งในระดับกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีระดับต่ำกว่ากรม ในการให้บริการแก่ประชาชนที่มาขอข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการฯ มีวัตถุประสงค์คือ เปิดเผยเป็นหลักปกปิดเป็นข้อยกเว้น
5. สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการควรมีตัวแทนของประชาชน เข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการด้วยเพื่ออธิบายให้ประชาชนเข้าใจในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น

เชิงปฏิบัติการ

1. นำระบบ 5ส มาใช้ในหน่วยงานของรัฐเพื่อจะได้ค้นหาข้อมูลเอกสารได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว ใช้งานได้ทันที
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร ว่าข้อมูลข่าวสารประเภทใดบ้างที่สามารถเปิดเผยได้หรือไม่ได้ และศึกษาระเบียบและประกาศต่าง ๆ แล้วพิมพ์ติดประกาศไว้ให้ประชาชนอ่านได้
3. หน่วยงานของรัฐควรทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ และพร้อมจะเปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนรับทราบ
4. ข้อมูลที่ส่วนราชการต่างๆ มีต้องจัดไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจสอบได้อย่างทั่วถึง

5. จัดห้องสมุด หรือห้องสำหรับเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนเข้าตรวจดูหรือค้นคว้าได้ เป็นสัดส่วน ถ้าประชาชนต้องการจะขอข้อมูลข่าวสารอื่นใดของราชการ ก็สามารถขอดูได้ และหน่วยงานของรัฐก็มีหน้าที่ในการจัดหาข้อมูลข่าวสารนั้นให้แก่ประชาชนผู้ขอด้วย

6. หน่วยงานของรัฐควรให้บริการด้วยความรวดเร็ว ทันใจ ลดขั้นตอนที่ซับซ้อนลง เพื่อความสะดวกในการมาขอรับบริการของประชาชน

เชิงสังคม

เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองไทยมีลักษณะใหญ่คืออิสรนิยม ขาดวินัย ความเป็นผู้ไม่ชอบความสลับซับซ้อนยุ่งยาก ทำให้เกิดความเฉื่อยชา การบุชาอำนาจ ตลอดจนระบบอุปถัมภ์ ในการใช้สิทธิตามกฎหมายของประชาชนจะเป็นเรื่องยุ่งยาก และบางครั้งข้อมูลข่าวสารที่ได้ก็อาจมีการล่าช้าจนไม่เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้ขอเอง จนทำให้ประชาชนบางส่วนไม่คิดจะใช้สิทธิตามกฎหมายฉบับนี้ โดยกลับไปใช้ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ ซึ่งมีอยู่เดิม ขอข้อมูลข่าวสารเป็นการส่วนตัว หรือแม้กระทั่งให้สินบนกับเจ้าหน้าที่เพื่ออำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากปัญหาโครงสร้างทางสังคมไทยที่อ่อนแอ อำนาจรัฐที่ฉ้อฉลในอำนาจเอง และวัฒนธรรมทางการเมืองที่อ่อนแอ อันเป็นผลให้ทัศนคติของคนไทยไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ดังนั้นรัฐจึงต้องสร้างแนวคิดใหม่ให้กับประชาชน และลบภาพความคิดแบบเดิมออกไป ซึ่งต้องใช้วิธีแทรกไปในระบบวัฒนธรรมทางการเมืองให้มีการกล่อมเกลாதางการเมืองอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยอาจจะเริ่มจากกลุ่มที่มีความตระหนักรู้สูงอยู่แล้ว เช่น ชนชั้นกลาง เพื่อให้เป็นแนวร่วมที่แข็งแกร่งก่อน และแผ่กระจายไปยังกลุ่มอื่นๆ ที่มีความด้อยกว่าในสังคม และทำให้ภาคสังคมเข้มแข็งขึ้น และอาจใช้มาตรการทางสังคมเพื่อทำให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ เช่น การนำเสนอเรื่องไปยังสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ การรณรงค์ให้เกิดกระแสสังคมกดดันหน่วยงานของรัฐ